

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, серед стратегічних напрямів регулювання економіки України є наслідування досвіду тих країн, що досягли більшого успіху в економічному розвитку. Задля виведення країни на міжнародний ринок потрібно робити акцент на сприянні впровадженню «високих технологій» створенню нової техніки, інноваційних програм, науки і технологічних досліджень, для чого, в свою чергу необхідним є потенціал розвитку суспільства, система потужної вищої освіти та кваліфікована робоча сила. Лише ті країни, які забезпечують оновлення системи освіти, реалізують потреби, що диктує постіндустріальне суспільство у галузі кваліфікації, забезпечують доступність вищої освіти для широкого кола людей, виявляються здатними адаптуватися до вимог сучасного науково-технічного прогресу. Кожна з країн має свою специфіку щодо регулювання взаємодії ринків праці та освітніх послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ахромкін Є.М. Перепелюкова О.В. Вплив ринку освітніх послуг на формування трудового потенціалу регіону. Економіка та право. 2012, №1(32). С. 5-8.
2. Власова Т. Р., Чобанюк Н. В. Інституційний механізм регулювання ринку праці в Україні // Вісник Чернівецького торг.-економічного ін-ту. 2014. № 3 (55). С. 7–14.
3. Гнибіденко І.Ф. Ринок освітніх послуг і ринок праці: взаємодія і вплив на професійне навчання та профорієнтацію населення України [Електронний ресурс]: http://www.nbuv.gov.ua/Soc_Gum/Rpzn/2008_3/08giftpn.pdf.
4. Іванченко А. В. Формування та розвиток механізмів державного регулювання зайнятості населення в Україні: автореф. дис. ... канд. держ. упр.: спец. 25.00.02 – механізми державного управління. Запоріжжя, 2015. С. 21.
5. Конвенція МОП № 142 «Про професійну орієнтацію та професійну». – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_057.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

THEORETICAL ASPECTS OF THE PHENOMENON OF THE TRANSFORMATION OF THE NATIONAL ECONOMY

У статті узагальнено та систематизовано підходи до визначення сутності дефініції «трансформація національної економіки». Значна увага приділена визначенню сутності категорій «трансформація» та «національна економіка». Відзначено, що більшість вчених дотримуються процесного підходу та розглядають трансформацію як певний процес реалізації змін. Досліджено, які трансформаційні процеси відбувалися в національній економіці за роки незалежності України.

Ключові слова: трансформація, розвиток економіки, визначення, систематизація, національна економіка, узагальнення, підходи.

смаатривают трансформацию как некий процесс реализации изменений. Исследовано, какие трансформационные процессы происходили в национальной экономике за годы независимости.

Ключевые слова: трансформация, развитие экономики, определения, систематизация, национальная экономика, обобщения, подходы.

The article summarizes and systematizes the approaches to defining the essence of the definition of "transformation of the national economy". Considerable attention is paid to the definition of the essence of the categories "transformation" and "national economy". It is noted that the majority of scientists adhere to the process approach and consider transformation as a certain process of implementation of changes. It was investigated which transformational processes took place in the national economy during the years of Ukraine's independence.

Key words: transformation, development of economy, definitions, systematization, national economy, generalizations, approaches.

УДК 330.34

Шелеметьєва Т.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародного туризму
Запорізький національний технічний університет

В статье обобщены и систематизированы подходы к определению сущности дефиниции «трансформация национальной экономики». Значительное внимание уделено определению сущности категорий «трансформация» и «национальная экономика». Отмечено, что большинство ученых придерживаются процессного подхода и рас-

Постановка проблеми. Національна економіка є важливою і невід’ємною компонентою розвитку сучасного суспільства, яка фактично впливає на всі його сфери буття. Необхідність розгляду питання трансформації національної економіки обумовлена загальною логікою переходу від історично доведеної і економічно неефективної адміністративно-командної моделі

до порівняно ефективної ліберально-капіталістичної соціально-орієнтованої ринкової моделі організації економічної життєдіяльності суспільства. Сьогодні Україна виступає державою, яка динамічно розвивається і прагне більш активно включитися в суспільно-економічні процеси сучасного світу, інтегруватися в європейське співтовариство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питанням трансформації економіки України, тенденціям, особливостям та перспективам присвячено багато наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема О. Амоші, А. Бойко, В. Вихарева, В. Гейця, С. Єрохіна, Є. Кирилюка, Н. Кухарської, А. Мельник, В. Подунай, Г. Поченчука, І. Рижного, А. Старостіної, Л. Чернюка та інших. Незважаючи на значну кількість ґрунтовних наукових праць із зазначеної проблематики, вітчизняною наукою ще не приділено достатньої уваги впливу трансформаційних процесів на різні рівні національної економіки.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне узагальнення та системний аналіз наукових підходів до визначення складових поняття трансформація національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток національної економіки супроводжується безперервними різномасштабними трансформаціями, аналізу яких присвячено багато наукових досліджень. Термин трансформація національної економіки є складним поняттям, основу якого складають дефініції «трансформація» та «національна економіка».

У економічній літературі на сьогодні використовується декілька наукових підходів до з'ясування сутності поняття «трансформація» та її ролі у роз-

витку національної економіки. Причому, трансформація не зводиться лише до ринкових реформ, а має комплексний характер, включаючи перетворення у політичній, інституціональній та культурній сферах, що синхронізуються між собою у просторі й часі [1, с. 43]. Систематизовано у загальному вигляді її трактування наведемо у табл. 1.

Отже, аналіз наукових підходів та узагальнення різноманіття визначень сутності «трансформація», дозволяє зазначити, що більшість вчених дотримуються процесного підходу та розглядають її як певний процес реалізації змін. На наш погляд, трансформація – це об'єктивно-суб'єктивний процес змін, реалізації, подолання, перетворення та розвитку системи в цілому, спричинені внутрішніми або зовнішніми факторами чи їх комбінацією.

Національна економіка як складна динамічна система з позиції її вивчення як науково обґрунтованого, окремого та цілісного об'єкту дослідження постійно перебуває у неперервному процесі розвитку. Така ситуація вимагає застосування відповідних наукових підходів до аналізу національної економіки, що не можливо реалізувати не визначаючи основну її структури, базові та допоміжні компоненти і елементи. Сама структура національної економіки також трансформується під тиском внутрішніх та зовнішніх чинників і змінюється одночасно з компонентами економіки держави.

Таблиця 1

Трактування сутності поняття «трансформація» (розроблено автором)

Автор	Тлумачення сутності
Велика економічна енциклопедія [2, с. 681].	взаємодія різних процесів та явищ у сфері економіки, політики та іншого, які в результаті забезпечують формування нової якості соціальної системи в цілому.
Великий економічний словник [3, с.1089]	одна з операцій процесу організації, яка означає реформування головної цілі у ряд взаємозв'язаних локальних цілей та задач, що забезпечують досягнення корінних результатів.
С.А. Єрохін [4, с. 13]	зміна структури будь-якого об'єкту у рамках самоорганізуючого процесу.
В.В. Подунай [5, с. 151]	процес подолання істотних елементів старого порядку і формування нового якісного стану економічної системи.
Г.М. Поченчук [6, с. 125]	перетворення суспільної системи різного масштабу, глибини, спрямованості, спричинені внутрішніми або зовнішніми факторами чи їх комбінацією.
Л.П. Стеблякова [7, с. 21]	об'єктивно-суб'єктивний процес, з одного боку, відбувається відповідно до об'єктивних законів, а з іншого – ініційований і регульований суб'єктами з метою його прискорення і надання йому певної спрямованості.
Є.М. Кирилук [8, с. 18]	суб'єктивний, так і об'єктивний процес розвитку (еволюції) економічних систем. Трансформація – це процес, що передбачає глибинні якісні перетворення системи.
А.І. Бойко [9, с. 24]	відображає певний момент у розвитку суцього, що характеризується переходом від накопичення певних ознак нового до руйнування старих засад, становленням якісно нового стану предмета.
В.В. Вихарев [10, с. 33]	є тільки результатом системних змін, сам момент перетворення, а не процес переродження системи.
Н.А. Кухарская [11, с. 11]	постійна форма життєдіяльності, руху, в ході якої співіснують старе і нове, народжуються і в певних умовах виживають і розвиваються інноваційні напрямки, наприклад, такі як матеріально-технічна та соціальна база НТР, реформи, соціальні наслідки, а іноді і негативні для суспільства новоутворення і деформації.
В.М. Гейц [12, с. 75]	передбачає зміну структури економіки й створення нових форм розвитку.

Визначимо сутність категорії «національна економіка». На сучасному етапі поняття національної економіки є дискусійним, тому що у сучасній науковій літературі при дослідженні національної економіки здебільшого ототожнюється поняття «національна економіка» й «економічна система».

Узагальнюючи праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, слід підкреслити, що категорію «національна економіка» розглядають як у широкому, так і у вузькому розумінні. Неординарним та актуальним на сьогодні є визначення національної економіки французьким вченим Р. Барра, який пропонує характеризувати національну економіку через економічну концепцію нації: центр економічної діяльності; центр сил; центр привілейованої згуртованості [13].

А.О. Задой надає ґрунтовне визначення національної економіки і трактує цей термін у широкому розумінні через просторові межі та специфіку історичного розвитку, особливості економічної ментальності [14]. Вчений підкреслює, що координується національна економіка обраними правилами та механізмами. Таке розуміння національної економіки містить не тільки господарство однієї країни, а й її сукупність – наприклад, господарство ЄС.

А.Ф. Мельник трактує національну економіку через структурний аспект, в основі якого є галузевий та територіальний простір, що регулюється інституціональною системою [15].

Національна економіка, на думку В.М. Тарасевича, це комплексний феномен, який поєднує взаємопов'язані загальні риси, притаманні всім економічним системам, особливі ознаки, характерні для економік певної групи країн, а також унікальні риси, властиві виключно цій економіці [16].

Із наведених визначень автори розкривають ґрунтовно сутність та зміст явища, але практично у всіх відсутній результат. Але його враховує в визначенні терміну професор А. Старостіна, яка зазначає, що «...національна економіка – це система економічних відносин між суб'єктами господарювання (які є резидентами даної країни) з приводу виробництва, обміну, розподілу та споживання для реалізації своїх економічних інтересів» [17, с. 30]. Вчена виокремила певні рівні економічного аналізу: нано-, міні-, мікро-, мезо-, макро-, мега- та параметри дослідження національного господарства, які розкривають зміст національної економіки та визначають основні джерела її розвитку: характер виробничої діяльності, розмір економічних одиниць, економічна система, тип економічної організації господарства, види економічної діяльності за рівнем технологічного розвитку, розподіл економічно активного населення між секторами, розподіл національного доходу між групами, орієнтація економічної діяльності на внутрішній або міжнародний ринок [17, с. 31].

Тобто, національна економіка – це, перш за все, соціально-економічна система, якої взагалі притаманні всі особливості характерні для системи: безліч елементів; єдність головної мети для всіх елементів; наявність зв'язків між елементами; цілісність і єдність елементів; структура та ієрархічність, відносна самостійність; чітко виражене управління [18].

Національна економіка як господарська система є багаторівневою. В національній господарській системі виділяють декілька рівнів, що взаємодіють в єдиному економічному просторі країни (рис. 1).

Об'єднуючи категорії «трансформація» та «національна економіка» відзначимо, що на думку В.В. Вихарева трансформація соціально-економічної системи це дискретний процес якісної зміни системи. При цьому трансформація є тільки результатом системних змін, сам момент перетворення, а не процес переродження системи [10, с. 33]. Однак такі зміни не можуть відбуватися одночасно у просторі та часі, оскільки трансформація складних економічних систем вимагає певного часового лагу, тому що обумовлена необхідністю зміни різних компонентів такої системи, яким притаманна власна поведінка. Результати таких змін не завжди синхронізовані у часі і тому по різному впливають на зміну вектору розвитку самої цілісної системи.

В економіці України трансформаційні процеси мають свої характерні особливості. В країні, по суті, не було власної економічної системи – це була підсистема єдиного народногосподарського комплексу СРСР, яка була сформована для його обслуговування і не включала багатьох необхідних для самостійної системи елементів. Основний зміст трансформаційних перетворень в країні, таким чином, полягає в переході до комплексної і цілісної економічної системи, яка функціонує на ринковій основі.

За роки незалежності в економіці України, як системи, відбулися глибокі якісні перетворення. Вдалося розв'язати одне з ключових завдань державотворчого процесу – сформувати основні атрибути національної економіки – грошову, фінансову, платіжну, податкову, митну, банківську та інші системи, що у своїй сукупності визначають економічну інфраструктуру державності. В Україні відбувся перехід до ринкової економіки, до її певної моделі. Визначальним аспектом при характеристиці типу економічної системи є власність на засоби виробництва. Для ринкової економіки та ринкової економічної системи основним, домінуючим типом власності є приватна [19, с. 245].

Серед пострадянських країн Україна мала найкращі стартові умови для ринкових перетворень. І в той же час продемонструвала чи не найгірші результати. Достатньо сказати, що впродовж 1991-

Рис. 1. Основні рівні національної економіки як господарської системи

Джерело: розроблено на основі [15; 16; 18]

1999 рр. відбувався перманентний економічний спад, причому ВВП скорочувався в середньому на 9,5 % щорічно. На кінець періоду він становив лише 38 % від рівня 1990 р. [20]. Це є свідченням того, що в керівництві соціально-економічними перетвореннями в країні були допущені серйозні прорахунки та помилки.

Відмінною рисою українських трансформаційних процесів від інших економічно розвинутих держав є те, що вони носили революційний характер. У кінці ХХ ст. Україна змінила свої напрямки майбутнього соціально-економічного розвитку, стала на шлях радикальних соціально-економічних і політичних змін з урахуванням досвіду й досягнень розвинутих країн світу. Однак у результаті відсутності в нашій державі національної трансформаційної моделі і невдалого запозичення чужих моделей економічного розвитку, зокрема моделі економічних реформ, що відома як «вашингтонський консенсус», на жаль, перехід у нову якість набув руйнівного характеру. Замість прогресивних економічних і науково-технологічних зрушень, побудови соціально орієнтованої демократичної держави, підвищення матеріального добробуту і духовного рівня життя народу, Україна опинилася в глибокому занепаді [21, с. 5].

З 2000 р. окреслюється етап розвитку ринкових засад національної економіки. В цей період починається формування інтеграційної моделі економічних перетворень. Важливим наслідком регулятивних заходів з боку уряду стало економічне зростання та підвищення міжнародного авторитету України. Разом з тим сучасна вітчизняна економіка потребує глобальних інституційних реформ, структурної перебудови національного господарства, активізації інвестиційної діяльності в напрямі оновлення технологій та формування конкурентоспроможних виробництв [15].

Як зазначає професор Л.Г. Чернюк «... абсолютно очевидно, що сьогодні об'єктивною необхідністю трансформації економіки України є: перехід від екстенсивних методів господарювання до інтенсивних; забезпечення структурної перебудови економіки на базі новітніх технологій, розширення наукоємних виробництв; реалізація програм нарощування виробництва товарів споживчого ринку, збалансованих з динамікою платоспроможного попиту; пріоритетність малих форм господарювання; утримання інфляції, індексація всіх кількісних параметрів економічних показників; забезпечення ефективності соціальних реформ» [22, с. 253]. Також, сьогодні розвиток національної економіки характеризують як формування конкурентоспроможної економічної системи, в основу якої закладається інвестиційно-інноваційна модель розвитку.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, трансформація національної економіки – це процес зрушень та змін, пов'язаних із

формуванням якісно нових економічних, фінансових та інноваційних систем, які будуть обслуговувати вимоги ринку, зумовлені процесами глобалізації, від яких залежить місце України у світовому співтоваристві та якість життя окремого її громадянина. Сучасні світові процеси спонукають до більш глибокого дослідження трансформації національної економіки та пошуку нових джерел розвитку. Нові виклики світової економіки поставили перед Україною об'єктивну необхідність розвитку в умовах глобалізації і як результат – неготовність до глобальної конкуренції і глобальної інтеграції. Сьогодні, при визначенні етапу трансформації, у якому знаходиться Україна, найчастіше використовують термін пост-перехідної або пост-транзитивної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Станько В.Ю. Особливості соціально-економічних передумов як головного чинника ефективного процесу трансформації економіки України / В. Ю. Станько, О. І. Шавалюк // Аграрна економіка. – 2014. – Т. 7. – № 3-4. – С. 42-46.
2. Большая экономическая энциклопедия. – М. Эксмо, 2008. – 816 с.
3. Большой экономический словарь / ред. А. Н. Азрилян. – Москва: Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
4. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С. А. Єрохін. – Київ: Вид-во «Світ знань», 2002. – 528 с.
5. Подунай В.В. Трансформационные преобразования в постиндустриальном обществе // Вісник Донецького національного університету. Серія: Економіка і право. – 2014. – Вип. 1. – С. 150-153.
6. Поченчук Г.М. Закономірності трансформаційних процесів національної економіки // Економічний аналіз. – 2014. – Том 16. – № 1. – С. 123-129.
7. Стеблякова Л.П. Трансформация экономических систем: теория и практика: автореф. дис. ... 08.00.01 Экономическая теория / Л. П. Стеблякова. – Москва, 2010. – 54 с.
8. Кирилук Є.М. Понятійний апарат досліджень трансформації економічних систем // Економіка та підприємництво. – 2011. – Вип. 26. – С. 14-25.
9. Бойко А.І. Соціальна трансформація суспільства та проблема світогляду // Наукові праці. – 2004. – Вип. 19. – С. 23–26.
10. Вихарев В.В. Понятие, сущность и содержание трансформации социально-экономической системы в современной экономической науке // Вестник ЮРГТУ (НПИ). – 2012. – № 3. – С. 132-136.
11. Кухарская Н.А. Сущность трансформации экономического развития Украины в условиях рыночных реформ // Економічні інновації. Шляхи та механізми реалізації відтворювальної функції національної економіки. – 2013. – Вип. 52. – С. 113-123.
12. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи): монографія. – За ред. В. М. Геєця. – Київ: Логос, 1999. – 500 с.

13. Барр Р. Политическая экономия / Р. Барр ; в 2-х тт.: Т1 : пер. с фр. – М.: Международные отношения, 1995. – 608 с.

14. Задоя А.А. Основы экономики: учебное пособие / А. А. Задоя, Ю. Е. Петруня. – К.: Вища шк. – Знання, 1998. – 478 с.

15. Національна економіка : навч. посібник / А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання, 2011. – 463 с.

16. Національна економіка : навч. посібник / В. В. Білоцерківець, В. О. Завгородня, В. К. Лебедева та інші. За ред. В. М. Тарасевича. – К.: Центр, 2009. – 280 с.

17. Старостіна А., Прушківська Е. Економічний зміст поняття національної економіки та її структури в умовах економічної нестабільності // Економіст. – 2013. – № 6. – С. 29-32.

18. Лігоненко Л.О. Антикризове управління під-

приємством: підручник / Л.О. Лігоненко – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 824 с.

19. Рижий І.Б. Трансформація економіки України: тенденції та перспективи // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – 2012. – № 5. – С. 245-250.

20. Аніловська Г. Я. Ринкова трансформація економіки України (економічна роль держави) / Г. Я. Аніловська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/348634.html>.

21. Адаманова З.О. Формування пріоритетів соціально-економічного розвитку в посттранзитивних економіках // Бізнесінформ. – № 9. – 2011. – С. 4-7.

22. Чернюк Л.Г. Трансформаційні процеси в економіці України та її регіонах: проблеми та перспективи // Збірник наукових праць ВНАУ. – Серія: Економічні науки. – 2011. – № 1 (48). – С. 252-256.